

B
810.09

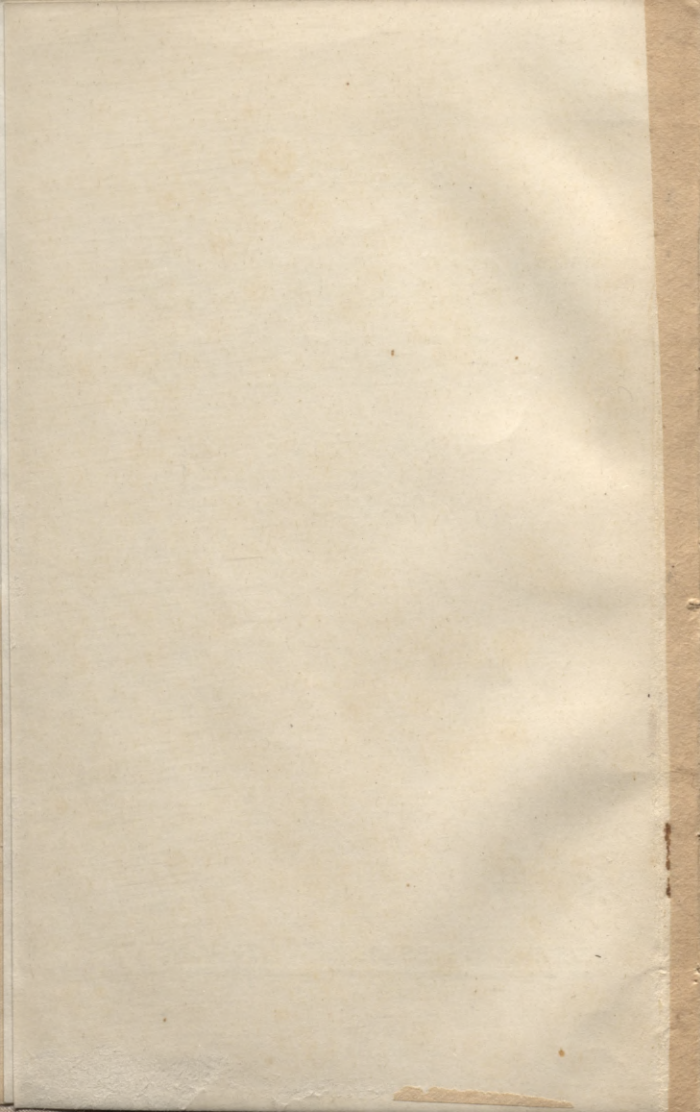
O. NONĀCS

FRICIS GARAIS- V. ZEMCEVS

VIŅA DZĪVE
UN
DARBS

LATVIJAS PRESES BIEDRĪBAS IZDEVUMS

1 9 3 6

Fricis Garais

Pēdējā uzņēmuma reprodukcija pēc pases fotografijas

B
810.09

O. NONĀCS

FRICIS GARAIS— V. ZEMCEVS

VIŅA DZĪVE
UN
DARBS

V5073

J. Osits.

LATVIJAS PRESES BIEDRĪBAS IZDEVUMS

1 9 3 6

Latv. PSR Valsts Biblioteka
Inv. 56-37-130

60-
e

Fricis Garais jaunībā — S. VIDBERGA zīmējums (3. l. p.). Fotografiskie uzņēmumi tekstā — A. LIEPAS.

GRĀMATSPIESTUVES A/S „ROTA”
RĪGĀ, BLAUMAŅA IELĀ 38/40 4241

I. Likteņa traģisms.

Dziļi traģisks ir bijis šī cilvēka liktenis. No lauku apstākļiem nākdams, sasniedzis augstāko izglītību. Pamatīgās studijās un skarbā dzīves praksē gūtās zināšanas ielicis vērtīgos zinātniskos darbos, lai ar tiem kalpotu savai tautai viņas tiesiskā stāvokļa uzlabošanā tai laikā, kad tā vēl atradās zem svešām varām; literāriski daudz strādājis arī neatkarīgās Latvijas laikā pie viņas garīgās patstāvības stiprināšanas, bet pēc sava noslēgtā rakstura īpaši-

bām nav varējis iekļauties sabiedrībā; visu mūžu pavadījis kā garīgs vientulis, līdz pēdīgi, materiālajiem apstākļiem galīgi sarežģoties, dzīvi beidzis tragiskā kārtā, no visas atklātības aizmirsts tādā mērā, ka pat viņa nāve palika atklātībai pilnīgi neatzīmēta un viņa mūža darbs nenovērtēts.

Pēc vasaras svētkiem dažos laikrakstos notikumu kronikā parādījās īss ziņojums, ka pie Vecmuižas stacijas vilciena sabraukts kāds Fr. Garais. Tikai pēc apbedīšanas plašākai atklātībai nāca zināms, ka šis nelaimīgais ir bijis zem pseidonima plaši pazīstamais rakstnieks V. Zemcevs, kuŗš ar saviem agrārpolitiskiem rakstiem ieguva lielu ievēribu laikmetā starp 1905. gada revolūciju un pasaules kaŗu un kuŗa zinātniskie raksti zem īstā vārda Fr. Garais atklātībā parādījās arī pēc neatkarīgās Latvijas nodibināšanās, gandrīz līdz pat visjaunākam laikam.

Savas no tēva mantotās mājas Fr. Garais jau pēc kaŗa pārdevis ar noteikumu, ka zināma daļa paliek viņa rīcībā līdz mūža beigām, un pārticis no šīs daļas rentes un no gluži niecīgās

vairākiem lāgiem samazinātās pensijas — Ls 40,— mēnesī, bieži mainīdams savu dzīves vietu. Pašā pēdējā laikā dzīvojis kā īrnieks Vecmuižas «Ilgās» pie amatnieka Jāņa Steina. Ar savu rakstu apgādāšanu Fr. Garais nokļuvis parādos un materiālie apstākļi arvien vairāk sarežģījušies. Šī gada 30. maijā ar vēstuli paziņojis vietējai krāj - aizdevu sabiedrībai, ka viņš no sabiedrības iztsājas un tur iemaksāto paju Ls 20,— lūdz izmaksāt tai personai, kuŗa būs palīdzīga pie viņa apbedīšanas. Par tādu jau pēdējā gada rentes līgumā bijis paredzēts viņa rentnieks. 2. jūnija rītā izejot no mājas, teicies iet pastaigāt, no mājiniekiem atvadījies. Tikai vēlāk mājinieki atraduši uz galda atstātu vēstuli ar īso paziņojumu, lai nevienu viņa nāvē nevaino. Fr. Garais dzīvojis ļoti vientulīgi, nevienu nepieņēmis un arī nekur sabiedrībā neizgājis. Viņa noslēgtību raksturojošs fakts: vietējā pagasta darbvedis, kuŗš te darbojas jau drīz divus gadu desmitus, atrazdamies vietējās sabiedrības pašā centrā, savā mūžā Fr. Garo redzējis tikai 2 reizes, proti, kad viņam kasē bijušas naudas darī-

šanas. Mājā dzīvodams Fr. Garais nodarbojies tikai ar rakstniecību. Š. g. aprīlī bijis Rīgā nokārtot kāda sagatavota raksta izdošanu, bet tas nav izdevies un no Rīgas pārbraucis ļoti sagrauzts. Tad arī sekojis traģiskais notikums. Jau pirms svētkiem taisījies iet prom no «Ilgām» uz citurieni, bet nelaists, lai nu paliekot vismaz pa svētkiem. It kā uz pārceļšanos gatavodamies, neuzkrītoši sadedzinājis visus savus manuskriptus un pat jau drukātas grāmatas. «Pie šī paša galda,» saka «Ilgu» īpašnieka meita Hermīne, «viņš rakstīja savu «Peloponesiešu karu», bet viņa galda atvilktņē vairāk nekā neatradām, kā šīs sarūsejušās spalvas», kuņas stāstītāja tagad glabā kastiņā savākusi. Vecajai saimniecei kā vienīgā piemiņa no aizgājēja palicis biezais fotografijas aizsega stikls — pati ģimēne arī sadedzināta.

Visi vietējie iedzīvotāji par Frici Garo atsaucas kā par ļoti humānu cilvēku, kuŗš gan nav meklējis neviena draudzību un sabiedrību, bet satiekoties tomēr bijis ļoti atsaucīgs un pret visiem vienlīdz labvēlīgs.

Fr. Garais apbedīts Vecmuižas skaistajā

Bizdēnu mājas, Fr. Garā dzimšanas vieta

kapsētā, blakus savai jau aizgājušai mātei un citiem tuviniekiem. Kā pašnāvnieku, saskaņā ar baznīcas noteikumiem, kapos viņu nav padījušas arī zvanu skaņas, vienīgi putnu dziesmas jaukajā jūnija dienā brīnišķīgi jauki skanējušas no viņa atvadoties.

Konversācijas vārdnīcā par Fr. Garo atrodas šādas ziņas:

«Garais, Frīcis (Fridrichs), rakstnieks, dzimis 21. jūlijā 1865. Vecmuižas pagastā, Bauskas apriņķī, kā saimnieka dēls. Izglītību baudījis Jelgavas ģimnazijā un Maskavas universitātē, kur astoņdesmitos gados studējis filoloģiju. Pēc studiju beigām vācu valodas skolotājs Pēterburgā II reālskolā. Pārcietis tīfu, atstājis Pēterburgu, kādu laiku strādājis «Tēvijas» redakcijā Jelgavā, 1895. g. ierēdnis Kurzemes akcīzes valdē, 1899. iecelts par nodokļu inspektoru Jaunjelgavas apriņķī, 1903. Vilandes un tad Cēsu apriņķī. 1911. atstāja valsts dienestu un nodarbojās ar rakstniecību. Bēgļu laikā uzturējās daļai Latgalē, daļai Tērbatā, no kuŗienes 1916. rudenī, bēgļu apgādāšanas komitejas aicināts, pārnāca uz Rīgu un

strādāja minētā komitejā*). Vācu okupācijas laikā vadīja grieķu un latīņu valodas kursus latviešu vidusskolā (Tērbatas ielā), 1918. atgriezās Vecmuižas pagastā. Kā nodokļu inspektoram G. bija izdevība iepazīties ar agrāro jautājumu un šai nozarē viņš krievu valodā sarakstīja (ar pseidonimu V. Zemcevs) vairākus darbus, ar kuriem vērsa krievu sabiedrības uzmanību uz Baltijas agrāriem apstākļiem, it īpaši aizrādīdams uz bezzemnieku un māju rentnieku nenodrošināto stāvokli. No šiem darbiem, kurus izdalīja bijušiem Krievijas valsts domes locekļiem, mināmi: Къ аграрному вопросу въ Лифляндіи (1907), Къ вопросу о земскомъ самоуправленіи въ Прибалтійскомъ краѣ (1909), О квотной землѣ въ Лифляндіи (1913), О свободномъ договорѣ при отчужденіи крестьянской земли въ Прибалтійскомъ краѣ (1914), Остатки феодальнаго строя въ Прибалтійскомъ краѣ (1915).

Pēc Latvijas nodibināšanas Fr. Garais piegriezās grieķu literatūrai. Tulkojis latviski

*) Fr. Garais sastādījis valdībai iesniedzamo gada pārskatu par komitejas darbību.

Platona darbus: Sokrāta aizstāvēšanās runa, Kritons, Faidons (1920), Protagors (1925.) un grieķu vēsturnieka Tukidida Peloponesiešu kaŗu (1930.—31., 2. sēj.). Sarakstījis kritisku apcerējumu «Daži latviešu valodas jautājumi» (1930.).»

Šis atturīgās, pat skopās rindas ir rakstījis Fr. Garais pats, sekodams Konverzācijas vārdnīcas redakcijas uzaicinājumam. Turpmākos nodalījumos apskatīsim Fr. Garā dzīvi un darbību mazliet plašāki.

*II. Pa Fricā Garā bērības tekām un skolas
gaitām.*

Jūlijs Krūmiņš, kuŗš arī cēlies no Vecmuižas novada un taisni pēdējos gados garīgi stāvējis Fr. Garajam vistuvāk, un kuŗš savukārt labi pazīst vienīgo Fr. Garā vēl starp dzīvajiem esošo savinieku, viņa māsa audzumeitu, pēc savām un pēc viņas atmiņām Fr. Garā bērības un jaunības gadus tēlo sekoši:

Kam ir labākās, skaistākās un pareizākās atmiņas par kāda cilvēka bērību? Saprotais — šim cilvēkam pašam.

Bet Fricis Garais aizgāja un nekādus stāstus par savu bērību mums neatstāja. Viens pēc otra ir aizgājuši arī tuvinieki. Tēvs aizgāja, kad Fricis vēl studēja. Atbrūcis uz tēva bērēm, Fricis pielicis spogulīti tēvam pie mutes, bet tēvs neelpojis.

1907. gadā nomira māsa Kate. Vācu

okupācijas laikā aizgāja mīlotā māte. Ar lielām pūlēm Fricis pārveda viņu dzimtenē un guldīja Vecmuižas kapsētā.

1921. gada ziemā aizgāja brālis Andrejs. Tad tuvākie radi: Mūrzemnieka Juisis, Jusiene un dažus gadus atpakaļ brālēns Gulbis. Visi, visi!

Fricis Garais palika viens vienīgs. Sveši cilvēki visapkārt. Tikai māsas audžu meita, kas bija solījusies savai audžu mātei, šad un tad palīdzēja savest kārtībā galīgi paputējušo saimniecību.

Darbam, kuŗš Fr. Garajam bija palicis vienīgais uzticamais draugs, viņš pieķērās ar sirdi un dvēseli. Jo mīlāks bija darbs, jo vienaldzīgāka kļuva apkārtne. Apkārtne nekad nebija sapratusi Frici Garo un viņš pats arī neilgojās, lai viņu saprastu.

*

Astoņu gadu vecumā Fricis Garais sāka apmeklēt Vecmuižas pagasta skolu. Mācījās pie skolotāja Speķa. Speķa dēls ir mūsu zinātnieks un bij. augstskolas profesors, tagadējais Latvijas sūtnis Romā.

Mazais Fricītis bijis ļoti uzcītīgs. Neskraidījis apkārt ar citiem bērniem, neplosījies, visas brīvdundas pavadījis klasē, ieradies gramatās. Saraucis tikai savas biksītes uz augšu un lasījis.

Vasaras brīvlaikā gājis ganos. Ganījis vispirms zosis un, pēc tam, cūkas. Fricītim mūžīgi rokā bijusi grāmata. Apskatījies, ka zosis mierīgi ēd, Fricītis nogūlies vai nu grāvī vai ežmalē un aizmirsis visu pasauli. Zosis, redzēdamas, ka ganiņa nav, mierīgi aizpeldējušas pa Taļķes upīti uz Bāliņiem.

Atnākusi uz lauku māte apraudzīt — ne zosu, ne Fricīša! Saucusi, saucusi. Fricītis, beidzot, izcēlies no grāvja, grāmatu rokā, sapņainām acīm. Tad abi gājuši uz Bāliņiem pēc zosīm.

Ar cūkām gājis tāpat. Cūkas tik ilgi ēdušas mierīgi, kamēr ganiņš staigājis pa lauku. Bet tikko ganiņš atlaidies garšļaukus, cūkas — projām uz mājām.

Māte aizdzinusi cūkas atpakaļ uz lauku un atradusi Fricīti ežmales zālē tik dziļi iegrimušu grāmatā, ka viņš atjēdzies tikai tad, kad māte paraustījusi aiz piedurknes.

Fricis bijis ļoti paklausīgs saviem vecākiem. Klausījies uz vārda, gājis un darījis, ko tikai varējis. Reizi vasarā palīdzējis tēvam dzirdīt zirgus pie akas. Zirgs uzminis Fricim uz kājas — lielajam pirkstam nags nost. Bet Fricis daudz nesūdzējies.

Jau no bērnības Fricis bijis ļoti atturīgs un izvairījies no cilvēkiem. Kā skolā, tā mājās. Ja nevajadzējis kaut ko palīdzēt vecākiem, tūliņ grāmata rokā, kaut kur nolīdis un nerādījis stundām. Tikai ar saukšanu varējuši saukt.

No Vecmuižas pagasta skolas Fricis aizgājis uz Jelgavas ģimnaziju. No ģimnazijas uz augstskolu.

Vecākais brālis Andrējs, pēc studiju beigšanas, septiņus gadus nostrādājis par skolotāju Ventspilī.

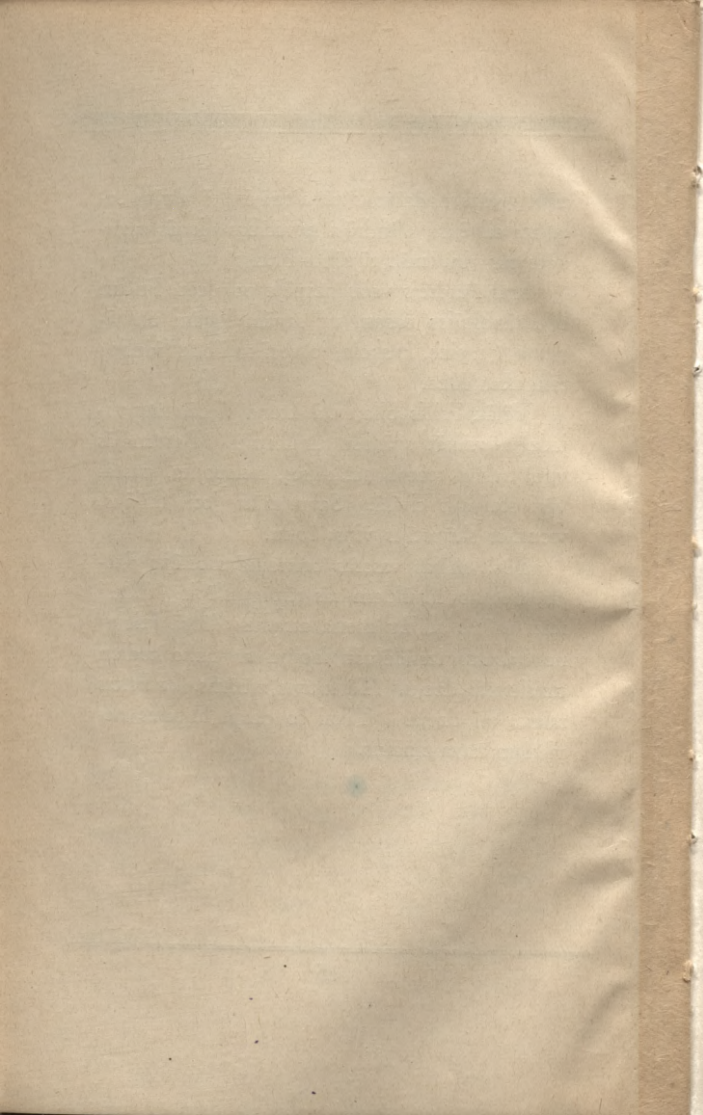
Friča un Andrēja vecāki nebijuši bagāti, dzīvojuši diezgan trūcīgos apstākļos. Brālis Andrējs palīdzējis Fricim skoloties. Bet pārāk intensīvā darbā Andrējs sabeidzis savus nervus un bijis spiests savu vietu Ventspilī atstāt. Trīsdesmit piecus gadus pēc tam, līdz savai

nāvei, viņš nodzīvojis tēva mājās kā garīgi sa-
lauzts cilvēks. Andreja nevarības dienās savu-
kārt par viņu mīļi rūpējies Fricis.

Kad Andrejs vairs nespēja palīdzēt, Fricim
bija jānostājas pašam uz savām kājām un jā-
pelna ir maize, ir skola, jo vecāku dotie līdzekļi
tālu nesniedza.

Vēlāk Fricis bija lielā kroņa vietā, kur va-
jadzēja valkāt spīdošu uniformu. Bet mājās
viņš nekad formā nerādījies, nelepojis, pastā-
vīgi staigājis civilā. Savu māti ļoti mīlējis,
vienmēr skūpstījis viņai roku.

Tēva mājās vasaras brīvlaikā sacerējis dze-
jas, bet no cilvēkiem tās rūpīgi slēpis. Tikai
reizi māsas audžu meita atradusi dārzā Fricim
no kabatas izslidējušu lapiņu ar tikko todien
uzrakstītu dzeju. Tā kļuvis zināms, ka Fricis
raksta arī dzejas. Tikai šo dzeju liktenis ne-
vienam nava zināms.

III. *Fricis Garais — V. Zemcevs*
kā agrār vēsturnieks.

Ar 1905. gada 28. novembra visaugstāko ukazu, reizē ar ģenerālgubernātoramata nodibināšanu Baltijā, bija priekšā rakstīts pie ģenerālgubernātoram radīt sevišķu padomi likumprojektu izstrādāšanai visos vietējās dzīves jautājumos, bet sevišķi attiecībā uz zemstes pašvaldības ieviešanu, zemnieku stāvokļa uzlabošanu, draudžu dzīves un skolu reformu. Tas nozīmēja — radīt lūzumu līdzšinējās sadzīves attiecībās, kuŗās pilnīgs noteicējs bija vietējā muižniecība — mazākums, bet zemniecība — šīs zemes vairākums, nebija tikpat kā nekas. Pēc asiņainās, ar varu nomāktās revolūcijas vajadzēja sākties pārliecības un ideju cīņai un par šīs cīņas arenu zināmā kārtā varēja nodēvēt šī pati ģenerālgubernātoram padome. Bet arī te abas puses bija stipri nevienādi apbruņotas ar cīņas līdzekļiem. Kamēr muižniecība va-

rēja operēt ar statistiskiem materiāliem un bagātīgiem vecu veciem arhīvu datiem, zemniecībai savas taisnības aizstāvēšanai pierādījumi pa lielai daļai bija jāgādā pilnīgi no jauna. Taisni šajā laikā un šajos apstākļos, kur Baltijas jautājums visā plašumā nāca uz dienas kārtības ne tikai mūsu pašu zemē, bet arī valsts domē, ļoti lielus pakalpojumus latviešu lietai izdarīja Fr. Garais ar savām grāmatām par Baltijas agrārām attiecībām, par šejienes feudālo iekārtu, t. i. par muižniecības stāvokli no vienas un par zemnieku un bezzemnieku stāvokli no otras puses. Kā nodokļu inspektors labi iepazinies ar vietējiem apstākļiem, Fr. Garais bija spraudis sev par mērķi Latvijas agrāros apstākļus nostādīt pareizā gaismā, tādā ceļā griežot uz šejienes apstākļiem Krievijas valdības iestāžu, valsts domes un vispāri plašās atklātības uzmanību. Kā pirmais tiešais pamudinājums Fr. Garajam, darboties taisni šinī virzienā, noderēja vācu agrārvēsturnieka A. Tobiena 1906. gadā izdotā tendenciozā grāmata par Vidzemes guberņas agrāro iekārtu, kuŗā A. Tobiens uz vienpusīgu tendenciozi apgaismotu

Bizdēnu māju pagalmā un dārzā

datu pamata ļoti rožaini tēlo Vidzemes zemnieku stāvokli, kuŗš neprasot nekādu pārmaiņu. A. Tobiens savu grāmatu bija sarakstījis krievu valodā, tā gribēdams iespaidot krievu atklātības domu, rēķinoties ar apstākli, ka krievu sabiedrībai šejienes agrārās attiecības ir un paliek galīgi svešas. Fr. Garais uzraksta grāmatu «Vidzemes agrārjautājumā» (1907.), kuŗā ar pārliecinošu skaidrību pierāda, ka A. Tobiena grāmata ne pēc savas sastādīšanas metodes, ne pēc materiālu apstrādāšanas un arī ne pēc būtības nevar pretendēt uz nopietnību. Fr. Garais izlieto šo gadījumu ne tikai lai apgāztu A. Tobiena grāmatas aplamības, bet arī lai uzrakstītu lielisku grāmatu par mūsu zemes patiesajiem apstākļiem. Sagāzis visus A. Tobiena apgalvojumus par šejienes zemnieku rožaino stāvokli, kuŗš neprasot nekādu uzlabojumu, Fr. Garais ar pārliecinošu spēku pierāda nopietnu reformu nepieciešamību šejienes agrārajā iekārtā un tās savēlk veselos 19 punktus, kuŗos starp mazāk svarīgām, t. i. ar mūslaiku mērogu mērojot, pārgrozībām ir tik tāli ejošas

prasības kā muižu dalīšana un bezzemnieku apgādāšana ar zemi.

Sācis zināmā virzienā darboties Fr. Garais savā tematā ieiet arvien dziļāk un pamatīgāk. Viņš seko ģenerālgubernatora padomes un provinciālpadomju darbībai, apskata to kritiski un šīs vērošanas rezultātā rodas darbs: „Къ вопросу о земскомъ самоуправленіи въ Прибалтійскомъ краѣ“ (1909). Šo grāmatu lasot var redzēt, ka Fr. Garais ir ne tikai vietējo apstākļu labs pazinējs, bet viņš var tos salīdzināt arī ar apstākļiem citās zemēs: viņš labi pazīst pasaules literatūru visos nodokļu, finanču, pašvaldības iekārtas un citos praktiskās dzīves jautājumos. Viņš kritiski novērtē visus ģenerālgubernatora padomes un provinciālpadomju darbus, kā muižnieku projektus, tā arī zemnieku pārstāvju projektus, analizē viņus no lietderības un mūsu nacionālpolitisko interešu viedokļa un tanī pašā laikā nāk ar saviem priekšlikumiem un norādījumiem.

Reiz sācis interesēties par kādu jautājumu un viņā iedziļinājies, Fr. Garais tam neatmet ar roku, pieķeroties kādai citai tematikai. Viņš

vērīgi seko arī Krievijas valsts domei, kā tur tiek ievirzīta Baltijas jautājumu izšķiršana, un tūlīn reagē, ja muižniecības iespaidā lietas ņem latviešiem ļaunu virzienu. Kad iekšlietu ministrs valsts domē iesniedz likumprojektu par mācītājmuižu zemes pārdošanu Baltijas guberņās, turoties pie brīva līguma principa, V. Zemcevs krievu sabiedrības informēšanai tūlīn laiž klajā grāmatu: «Par brīvo līgumu pie zemnieku zemes pārdošanas Baltijā» (1914.). Še koncentrēti, bet reizē arī ļoti pārskatāmi sniegta aina par brīvā līguma izcelšanās vēsturi jau pagājušā gadu simteņa sākumā, kad muižnieki zemniekiem deva tā saukto «putna brīvību», par ko vēlāk zemniekiem lika desmitkārtīgi samaksāt ar saviem brīvajiem līgumiem, kur izvēles brīvība bija tikai kungu pusē, bet zemnieku pusē bija tikai brīvība šai kunga gribai un viņa noteikumiem piekrist. Šajā pašā sakarā V. Zemcevs krievu sabiedrībai tur priekš acīm arī citas nevēlamas parādības, piemēram, cik kaitīgi ir piešķirt zemes pārdošanas tiesības agrārbankai, kuņas kolonizācijas politika Baltijā runā pretim visām patiesām valsts interesēm.

jo tā ienes zemē tikai naidu un šķelšanos. Arī šīnī gadījumā autors ne tikai kritizē nepareizos soļus, bet arī rāda pareizo izeju šajā jautājumā. Arī šo grāmatu lasot var tikai priedāties par labo temata pārzināšanu, ar kādu autors izsaka savus uzskatus tiem, kuriem viņš tos grib zināmus darīt, t. i. noteicošām krievu aprindām.

Ja ņem vērā to, ka ne tikai krievu sabiedrībai vispārīgi, bet arī valsts domes krievu deputātu nospiedošajam vairākumam sarežģītie Baltijas apstākļi bija pavisam sveši un neizprotami, tad šo apstākļu apgaismošanai literatūrā bija ļoti liela nozīme. Tā, piemēram, par pašu pirmo Fr. Garā — V. Zemceva grāmatu agrārjautājumā, «Къ аграрному вопросу въ Лифляндии», ļoti labvēlīgu atsauksmi sniedz tai laikā plaši pazīstamais žurnāls „Вѣстникъ Европы“ 1907. g. decembra numurā. Fr. Garā — V. Zemceva trešā agrārpolitiska satura grāmata „О квотной землѣ въ Лифляндии“ nodēra valsts domniekam J. Zālišam, sastādot valsts domei iesniegtā kvotes likumprojekta vēsturisko daļu. Kāda cita Fr. Garā grāmata, kuŗa izdota anonīmi, un kuŗu viņš sarakstījis

saziņā ar valsts domnieku J. Zālīti, panāca to, ka iekšlietu ministrijas garīgo lietu departaments ņēma no valsts domes atpakaļ savu Baltijas muižniecībai labvēlīgo likumprojektu par evaņģēliski - luteriskās baznīcas iekārtas reformu Baltijas guberņās. Grāmatas virsraksts: „Нѣкоторыя замѣчанія къ законопроектору объ упорядоченіи способовъ отбыванія повинностей въ пользу духовенства евангелическо-лютеранской церкви, о преобразованіи церковно-приходскихъ учрежденій и объ измененіи порядка избранія пасторовъ въ Лифляндской и Эстляндской губерніяхъ“. Grāmatu pārdotavās viņa vairs nav dabūjama, bet viens eksemplārs atrodas valsts bibliotēkā.

Tagad, pēc 20 un 30 gadiem, tam visam vairs ir tikai vēsturiska nozīme, bet vēstures rata straujajā pagriezienā Fr. Garais ar saviem rakstiem ir spēlējis neapstrīdamu lomu un kā agrārvēsturnieks un savas tautas interešu aizstāvētājs viņš ieiet Latvijas vēsturē.

IV. *Fricis Garais kā valodnieks.*

56-37-130
Filoloģisko izglītību baudījušam Fr. Garajam tomēr nebija lemts kļūt par kabineta cilvēku, nodoties zinātnieka karjērai, vai arī, turoties sava šaurākā aroda robežās, palikt par valodu skolotāju. Slimība Fr. Garo jau pašā sākumā, pēc augstskolas beigšanas, piespieda mainīt dzīves veidu un nodarbošanos. Kā ierēdnim akcīzes valdē un sevišķi kā nodokļu inspektoram dažādos mūsu zemes novados viņam nākas būt visciešākos sakaros ar tautu un te viņa valodnieka ausij nācās vērot un salīdzināt augstskolā gūtās zinātniskās atziņas ar dzīvās tautas valodas veidošanās procesiem. Ir gluži dabīgi, ka arī kā ierēdnis un vēlāk kā privāts cilvēks Fr. Garais ir sekojis savam valodnieka instinktam, pārbaudīdams sevī valodnieku uzskatus dažādos praktiskos valodas un rakstības jautājumos. Šādā iekšējās pārbaudes ceļā radušās atziņas Fr. Garais ir izteicis

kritiskā apcerējumā «Daži latviešu valodas jautājumi» (1930.), kuŗi jāapgādā autoram pašam, jo nerodas neviena izdevēja, acīmredzot, tamdēļ, ka te autors vērsas pret lielām valodniecības autoritātēm, pat pret «latviešu valodas labāko pazinēju tagadnē», kā to pats autors savā priekšvārdā apzīmē. Savus kritizējošos iebildumus autors ietur viscaur lietiskā tonī, argumentēdams zinātniski, bet allaž palikdams reālītātes robežās un galveno svaru likdams uz valodas izjūtu un garu. Savos «valodas jautājumos» Fr. Garais uzstājas galvenā kārtā pret valodas saraibināšanu ar formu dažādībām un iestājas par valodas vienkāršošanu, sekojot dzīvās sarunu valodas formām un paņēmiem. Viņš ir pret visu to valodas formu lietošanu, kas ienes nenoteiktību un neskaidrību, bet iestājas par tādām izrunas un rakstības formām, kas izrunu un rakstību padara vieglu un ērtu. Vai tas būtu gaŗumzīmju lietošana, dažu līdzskaņu (r) mīkstināšana vai izteiksmes dažādību kultivēšana vārdu galotnēs — Fr. Garais viscaur ieteic rakstu valodai iet tautas valodas at-

tīstības ceļu, t. i. to ceļu, kuŗš ved uz vienkāršību un skaidrību izteiksmē.

Kā jau klasiķis pēc izglītības, Fr. Garais lielu vērību piegriež latviešu valodas tulkojumiem no grieķu un latīņu valodas. Un te viņš atkal iestājas pret pārāk verdzisku klasiķu valodas formu atdarinājumiem latviešu valodā. Viņš ir pret oikonomijas, aistētikas, sfairas un tamlīdzīgu latviešu ausij neparastu būtņu un nedabīgu skaņu ievēšanu latviešu valodā. «No grieķu un latīņu valodas patapināto vārdu pārveidošana latviešu valodā,» saka Fr. Garais, «ir bieži vien komplicēts darbs, kuŗu nevar veikt pēc šablona ar mēchaniskiem līdzekļiem un paņēmieniem». Uz oficiālo valodas autoritātu prasību, piemēram, cieši turēties pie klasisko valodu izrunas formām, Fr. Garais uzsver, ka mums ir pavisam cits akcents, citas galotnes, pat gluži citas skaņas, un tamdēļ verdziska turēšanās pie svešvalodas formām nav ne iespējama, ne arī vajadzīga, bet tulkojumi no šīm valodām izdarāmi viscauri pieskaņojoties mūsu pašu valodas garam un izjūtai. Pārņemot svešvārdus Fr. Garais vērību liek uz iz-

runas ērtību, daiļskanību un galotnes piemērotību latviešu valodas īpatnībām. «Visa mana izrunas un rakstības metode svešvārdu lietošanā», saka Fr. Garais, «pamatojas uz latviešu izrunas iekšējās dabas.» Raksturīgi, ka savu valodas izjūtu svešvārdu latviskošanas pareizības ziņā viņš pārbauda pēc vienkāršu cilvēku izrunas, likdams tiem izrunāt viņiem priekšā uzrakstītos svešvārdus.

V. *Fricis Garais kā klasiķu tulkotājs un
interprets.* J. Osīls.

Kāds augstāko atziņu meklētājs, kāds ģeniālītātes cienītājs ir bijis Fr. Garais, to vislabāk mums rāda viņa tulkotie darbi. Liela cieņa pret klasisko, pret grieķu filozofiem, pret grieķu vēstures rakstniecības zinātni, liek viņam piegriezties Sokrātam, Platonam, Tukididam. Savos tulkojumu priekšvārdos viņš paskaidro, kamdēļ viņš ķēries pie šo darbu latviskošanas. Kamdēļ vēsturiskā laikmetā, kur mums jau ir jaunā Latvija, atgādināt notikumus, kuŗi norisinājušies vairāk nekā divi tūkstoši gadus iepriekš? Atbilde vienkārša: grieķu filozofs Platons ir viens no lielākajiem cilvēces ģenijiem, kas savu gara zīmogu neizdzēšami uzspiedis cilvēces garīgai attīstībai un kuŗa iespaids uz Eiropas garīgo kultūru pastāv vēl šo baltu dienu. Taisni tagad par mūsu garīgās dzīves izkopšanu mums jādomā ne mazāk, kā

par dzīves iekārtas jaunveidošanu. Lai Platona un Sokrāta filozofija būtu labāk saprotama, tad tulkotājs visā īsumā lasītājus iepazīstina ar grieķu filozofijas attīstību līdz Sokrāta un Platona laikiem.

Tukidida Peloponesiešu kaŗu Fr. Garais tulko tamdēļ, ka Tukidids ieņem cienījamu vietu nevien seno grieķu, bet visas pasaules literātūrā; ka viņš ir vēstures rakstniecībai jaunus ceļus rādījis, ka viņš ir pragmatiskās (pamācošās) vēstures nodibinātājs un spilgtākais priekšstāvis. Vēsture ir mūžīgi jauna, jo viņa mūžīgi atkārtojas. Var tikai nožēlot, ka Fr. Garā tulkotās grāmatas mūsu publika nelasa, ka tās bibliotēkās jāsaņem ar neatgrieztām lapām. No tās pašas grieķu vēstures mēs varam mācīties arī mūsu dienās. Atenu sabrukuma cēloni Tukidids saskatīja partiju cīņās un vadoņu demagoģiskā rīcībā. Valsts augstāko labklājību viņš ieraudzīja augstāko un zemāko šķiru saskaņotā kopdarbībā. Ja Tukidida darbā lasām ateniešu valstsvīru Temistokla un Perikla raksturojumus, tad katram top skaidrs, cik liela nozīme ir izcilām personībām vēstures gaitā

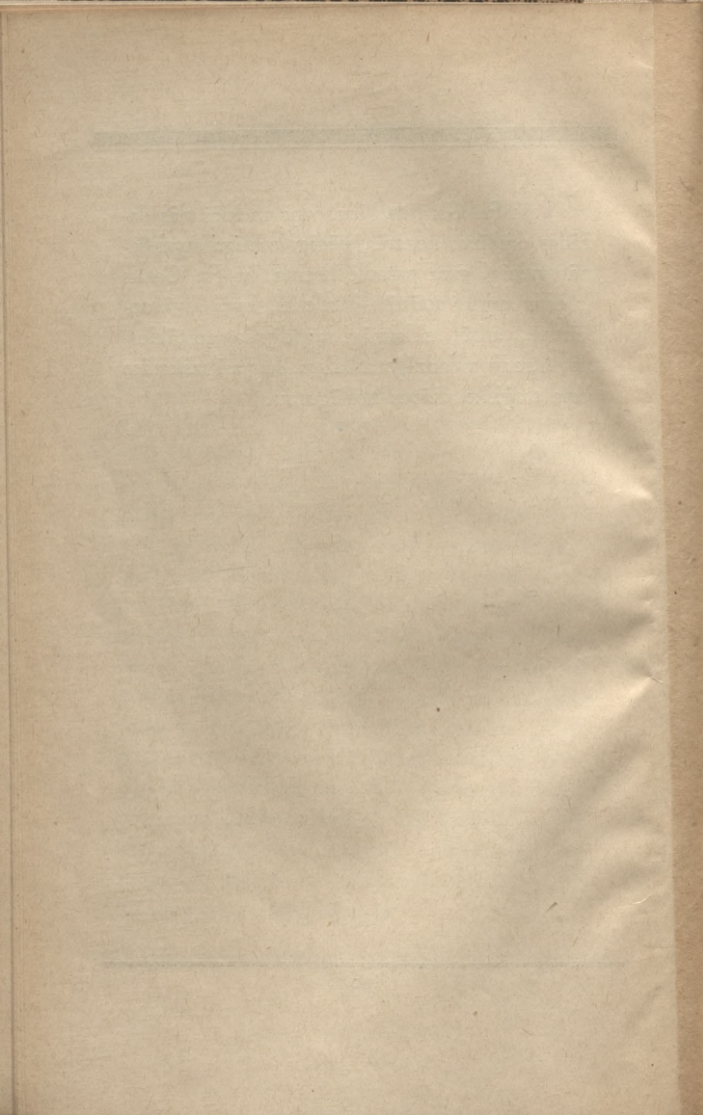
Vecmūižas «Ilgas», Fr. Garā pēdējā dzīves vieta.

J. Osīns

un tautu dzīvē. Tukidids, piegriezdams lielu vērību ārējiem faktoriem un materiāliem apstākļiem, tomēr vislielāko nozīmi piešķir vēsturisko personu intelektam, gribai un enerģijai.

Savu lielo interesi par klasisko un ģeniālo Fr. Garais pierādījis ar savu pašu pirmo literārisko darbu. Jau studentu rakstu krājumā «Pūrā» 1891. gadā parādās viņa apcerējums par Šekspira Hamletu, kurā viņš apskata traģēdijas vispārējo nozīmi, Hamleta un citu personu raksturus. Šis pats darbs liecina, ka Fr. Garais nav bijis «sauss» cilvēks, kā to daži domā, kurš interesējies tikai par sausu teoriju un zinātņi — viņš ir bijis ne tikai atziņņ meklētājs, bet arī garīga skaistuma cienītājs un augstu ētisku īpašību dievinātājs. Piemēram, tā paša Šekspira Hamleta iztirzājumā vietām pavīd paša autora seja, no kā varam taisīt slēdzienu par viņa gara pasauli. Tā, piemēram, runādam par ģeķīgo Ozriku, viņš piebilst no sevis: «Ozriks nav vienīģais šī tipa reprezentants, nē, viņu ir ļoti daudz, un tagadējā paviršā laikā ļaudis mīlē viņus.»

Visa Fr. Garā darbība, viņa meklēšanās da-
žādās darbības nozarēs, pēdīgi pilnīga atgrieša-
nās vienīgi gara pasaulē liecina, ka Fr. Garais
ir bijis augsti attīstīts intelekts, kuŗš savā ap-
kārtņē, varbūt, nelaimīgi sagadījušos apstākļos,
nav atradis vajadzīgo atbalstu, kas arī izskaidro
viņa tragisko dzīves noslēgumu.

VI. Friča Garā — V. Zemceva neizdotie raksti.

Jau agrāk minētā grāmata «Daži latviešu valodas jautājumi» nav Fr. Garā vienīgais darbs latviešu valodas jautājumos. No Fr. Garā paša dzīves gājuma apraksta, kuŗš uzrakstīts iesniegšanai kādai iestādei 1934. gada augustā, redzams, ka jau 1933. g. sākumā viņš nodevis valsts bibliotēkai manuskriptu «Latviešu valoda ceļa jūtīs», jo līdzekļu trūkuma dēļ viņam nebijis iespējams to izdot. Bez tam viņam bijuši vēl citi manuskripti par latviešu valodu (apmēram 7 drukas loksnes). Vai šie pēdēji minētie manuskripti atrodas kāda nezināma privāta rokās, vai arī tie būs gājuša bojā jau sākumā aprādītā kārtā — paliek nenoskaidrots.

Pa augšā aprādīto ceļu meklējot arī izdevās noskaidrot, ka valsts bibliotēkā tiešām atrodas augšā minētais manuskripts, liels kapitāldarbs, uzrakstīts uz 346 lapas pusēm. Šī kritiskā ap-

cerējuma «Latviešu valoda ceļa jūtīs» priekšvārdā ir teikts:

«Atzīmēdams šinī grāmatā savus novērojumus latviešu literārās valodas laukā, esmu mēģinājis kritiski aplūkot nepareizus vārdus un izteicienus. Savu darbu laižu klajā ar zināmu nepatīkšanu: esmu lasījis teicamus rakstus, kuŗu autorus cienīju kā zinātnes un rakstniecības darbiniekus, un tomēr, viņu rakstos redzēdams valodas kļūdas, turu par vajadzīgu uz tām aizrādīt. Aizrādu nevis tamdēļ, lai rakstu sacerētājiem darītu nepatīkšanas (bieži vien viņu vārdus nemaz neesmu minējis), bet lai palīdzētu noskaidrot attiecīgos valodas jautājumus. Bez atsevišķām valodas kļūdām ir arī kļūdu kompleksi, veselas kļūdainas sistēmas, kuŗas ir jo grūtāki apkaŗojamas tamdēļ, ka viņu autori ar loģiskiem pierādījumiem nav pārliecināmi. Tomēr arī par tām ir jāraksta, jo tās visvairāk bojā latviešu valodu.»

Paraugam, kādā garā šē minētais darbs ir uzrakstīts, šē izvilkmumos pievedīsim, starp simtiem citu, tikai viena valodas jautājuma apceri. Pats pirmais nodaļījums «Fonētikas

un morfoloģijas jautājumi» sākas ar apcerējumu: «Kronvalda Ata vai Aša? Valstu vai valšu (valšķu)?»

Pēc gaŗāka skaņu likumības un daudzskaitļa ģenitīva formu attīstīšanās iztirzājuma attiecībā uz augšā minētām formām, Fr. Garais taisa šādu slēdzienu:

«Tā nu valodnieki, kas ieteic formas valšķu, veršķu, vešķu, var tās pamatot vai nu ar latviešu valodas paradumu iespraust ķ pēc š, vai arī ar to, ka minētās formās ķ, lai gan neatbilst latviešu skaņu likumiem, tomēr ir izveidojies no tj. Bet lieta sarežģās ar to, ka tagadējā tautas valodā — vismaz literārās valodas apgabalā ap Jelgavu un Dobeli — tādas formas kā valšķu, veršķu ir pavisam izzudušas, jo te saka: valstu, verstu, vestu. Te nu ceļas jautājums: ko šādā gadījumā darīt literātūras valodai? Vai sekot tautas valodai un iet pa viņas norādīto ceļu, vai arī uzglabāt vecās formas, no kurām tagadējā tautas valoda atsakās? Tā mēs nonākam pie svarīga jautājuma par valodas pareizības principiem. Archaisma piekritēji, saprotams, aizstāvēs formas valšķu, veršķu, veš-

ķu, varbūt arī valšu, veršu, bet kas šim virzienam nepieslienās, šādas formas atraidīs. Pēc manām domām nav nekāda iemesla literatūras valodā konservēt no tautas valodas zūdošās ģenitīva formas ar galotni — šķu: viņas nevien aizskaņ lasītāja estētisko sajūtu, bet nav jau arī likumīgās ģenitīva formas. Literatūras valodai nav arī vajadzīgs atjaunot likumīgās formas valšu, veršu etc., viņa var droši sekot tautas valodas attīstības gaitai un rakstīt valstu, verstu, paļaujoties uz to, ka tiem, kas latviešu valodu runā, ir nopietni psihiska rakstura iemesli, ja viņi nevien atsakās no formām valšu un valšķu, bet ir arī agrāk lietoto ģenitīva formu valstju pārvērtusi formā valstu.»

Šajā pašā sakarībā ir ņemti citi piemēri:

«Arī daudzskaitļa ģenitīva formās — balsu, ausu — valoda nav mīkstinājusi līdzskani s. Šie vārdi pieder pie i — celmiem un daudzskaitļa ģenitīvam vajadzēja būt: balsju (no balsju), ausju (no ausju). Šādas formas tomēr nav pazīstamas. Nemīkstināto s dzirdam izteicienos: nolemt ar balsu vairākumu; es to ne

ausu galā neesmu dzirdējis; simtu asu dzeini vilku (t. dz.).

Ja nu valoda atsacījusies no formām balšu, aušu, valšu, veršu, klēšu u. c., tad mēs varam droši sekot viņas piemēriem un darinot genitīvā no nominātīva Atis rakstīt tāpat kā līdz šim par Kronvalda Ata runām un rakstiem; mums nav vajadzīgs rakstīt par Kronvalda Aša runām un rakstiem.»

Kā jau teikts, Fr. Garā darbs apskata daudzus no neskaitāmiem valodas prakses jautājumiem, ar kuŗiem allaž jāstopas izrunā un rakstībā, un kuŗos tagad ieviešas aizvien lielāka neskaidrība un nenoteiktība. Fr. Garā apcerējums viscaur ieturēts lietišķā tonī un tamdēļ tas apstāklis, ka viņš dažviet uzstājas pret valodas oficiālajām autoritātēm, nekādā ziņā nevar būt par kavēkli viņa darba nodrukāšanai. Valodas jautājuma svarīgums un viņa sarežģītais stāvoklis taisni mūsu laikā neatliekami prasa viņa atrisināšanu un Fr. Garā darbs daudzus no še minētiem jautājumiem palīdz ienest skaidrību un pārlicinošu noteiktību.

Bez še pārrunātā manuskripta latviešu va-

loda jautājumā valsts bibliotēkā atrodas Fr. Garā otrs vēl lielāks darbs krievu valodā, kuŗš saucās: Vidzemes agrārā likumdošana Tobiena arģaismojumā (В. Земцевъ. Лифляндское аграрное законодательство въ освѣщеніи Тобина). Šim darbam zināmā mērā ir polemisks raksturs, jo viņš ir uzskatāms kā atbilde Tobienam uz viņa grāmatu «Vidzemes guberņas agrārais stāvoklis Zemceva arģaismojumā». Mums jau agrāk bija izdevība izsekot, kā izcēlās šī polemika. Proti, 1906. gadā nāca klajā Tobiena grāmata «Аграрный строй материковой части Лифляндской губерніи», kuŗā autors, izlietodams oficiālās reģistrācijas materiālus, roģainā gaismā tēloja Vidzemes agrāros apstākļus, uz šo datu pamata taisot vispārēju slēdzienu par visu lauku iedzīvotāju labklājību. 1907. gadā iznāca Zemceva grāmata „Къ аграрному вопросу въ Лифляндіи“, kuŗā bija aprādīta tā Tobiena darba metodes, kā arī viņa slēdzienu vienpusība. Atbildot uz šo Fr. Garā darbu, Tobiens 1909. gadā izdeva savu augšā minēto grāmatu, kuŗā mēģina arģāzt Fr. Garā spriedumus par agrārapstākļiem Vidzemē. Pēc

tam no 1913. līdz 1916. gadam viena pēc otras iznāca visas jau zināmās Fr. Garā grāmatas agrārpolitikas jautājumos. Ja arī šiem darbiem nebija polemiska rakstura, tomēr viņos varēja saskatīt kaut arī tikai netiešu atbildi uz Tobiena 1909. g. grāmatu. Strādājot pie Vidzemes agrārpolitisko jautājumu studijām Fr. Garajam sakrājās daudz materiāla tiešai atbildei Tobienam, bet uznākušais pasaules kaņš un viņam sekojošie notikumi nodomāto darbu pārtrauca. Vēlākā laikā Fr. Garais atkal tomēr bija stājies pie šī darba nobeigšanas, ieliekot viņā arī svarīgāko no jau agrāk minētām grāmatām, kuņas bija iznākušas laikā no 1913. līdz 1916. gadam. Tādā kārtā šī Fr. Garā darba lasītājam kļūst pārskatāms šis jautājums visā viņa kopībā. Tas arī ir Fr. Garā vispēdējā agrārpolitiskā darba nolūks — nākošajiem agrārvēsturniekiem, kuņi par mūsu laika agrāraptākļiem informēsies pēc Tobiena grāmatas, dot iespēju jautājumu apskatīt arī no otras puses.

Arī šim darbam, kušs ir sarakstīts 1932. gadā, ir liela vēsturiska nozīme un viņš būtu tulkojams latviski un izdodams.

Trešais lielais Fr. Garā atstātais manuskripts, kuŗš atrodas valsts bibliotēkā, ir veltīts klasiķiem. Fr. Garais grieķu autorus tulko un saraksta plašus darbus par grieķu filozofiju ne laika kavēklim, bet pārliecības dēļ, apzinādamies viņu vērtīgumu un nozīmi arī tagadējam laikam. Valsts bibliotēkai nodotais manuskripts (patiesībā — divi): 1) Platons «Sokrāta aizstāvēšanās runa un Kritons» un 2) «Platons — Faidons» ir domāts kā 1920. gadā iznākušās grāmatas «Platons, Sokrāta aizstāvēšanās runa, Kritons, Faidons» otram izdevumam. Tajā ir nevien pārļabota valoda, bet arī ievadi nākuši no jauna klāt.

Bez tam 1935. gada beigās Kultūras fondam nodots Fr. Garā apmēram 15 drukas loksnes biezs manuskripts «Grieķu filozofija» ar lūgumu grāmatu izdot. Šajā darbā Fr. Garais aplūko grieķu filozofiju no pašiem viņas sākumiem un dara to viegli tekošā valodā, kā tas jau visos viņa rakstos parasts, kas arī šo zinātnisko temu padara viegli lasāmu un visiem saprotamu.

VII. *Fricis Garais — atmiņās.*

Tā kā šo rindu rakstītājam Fr. Garais personīgi nebija pazīstams, tad, lai raksturotu viņu kā cilvēku, nācās apjautāties pie vairākām personām, ar kuŗām Fr. Garajam, likās, vajadzēja būt stāvējušam kautkādas attiecībās. Bet tādas personas atrast bija ļoti grūti. Pat J. Miņš neko nezināja pateikt par Fr. Garo ārpus tā, ko pēdējais ir rakstījis savās grāmatās. Pa retam tomēr izdevās sastapt, kam par nelaiķi būtu kādas atmiņas, bet tās pa lielākai daļai ir no attālākas pagātnes.

Dr. A. Butuls Fr. Garo atminas no studiju laikiem Maskavā. Fr. Garais sācis studēt Maskavā tad, kad Butuls studijas jau beidzis, bet satikšanās iznākusi Rīgā, pa vasaras sapulču laiku. «Fr. Garais,» tā stāsta A. Butuls, «bija mazrunīgs, viņu vajadzēja iesildīt, lai tas sāktu runāt. Bet kad viņš vārdu teica, tad tas bija apdomāts un labi apsvērts. Mēs viņu tu-

rējām ļoti augstu. Maskavniekos bija mošs darba gars. To prasīja Valdemārs. No visiem studentiem prasīja, lai tie strādātu, ne tikai pie lekcijām, bet arī sabiedriskā laukā. Par Fr. Garo bija sevišķi sajūsmināts Fricis Brīvzemnieks kā par jaunekli, kuŗš dod ļoti lielas cerības. Mēs viņu skaitījām par vienu no labākiem grieķu valodas pratējiem un literatūras pazinējiem.»

Dzejnieks Kārlis Krūza stāsta, ka viņš Fr. Garo redzējis vienu vienīgu reizi mūžā. Proti, 1917. gada vasarā Bēgļu sazināšanās biroā Rīgā Fr. Garais kādreiz ieradies pie viņa ar trim vai četriem pagariem dzejoļiem, teikdams, ka to sūtījis Latviešu Izglītības biedrības reālskolas direktors Zariņš, un vēlēdamies zināt, kāda tiem dzejoļiem mākslas vērtība. Turpat darba steigā Krūza tos izlasījis un devis savu atzinumu un norādījumus. Ka Fr. Garais šai rakstniecības nozarei nav nodevies, jo viņš neviena dzejoļa nav atstājis ne rokrakstā, ne arī kāds no viņiem ir paradījis atklātībā, tas arī šinī gadījumā pierāda Fr. Garā stingro paškritiku. Ka Kārlis Krūza tikai tagad dabū zināt,

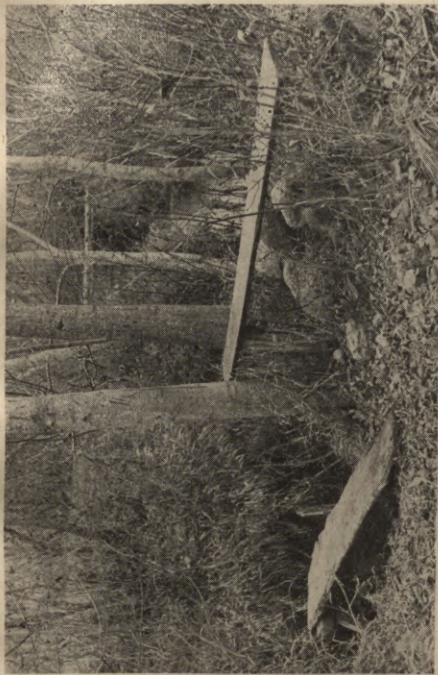
ka viņš ar Fr. Garo kādreiz, kaut arī tik sa-
trauktā laikā, kāds bija bēgļu laiks, ir darbo-
jies vienā un tai pašā organizācijā, tas liecina
par Fr. Garā savrūpību un vientuļo dzīves vei-
du arī 20 gadus atpakaļ.

Artūrs Ģermanis, Fr. Garā skol-
nieks 1918. gadā, par savu skolotāju izsakās:
«Lielai tautas daļai vācu okupācijas laikā klājās
grūti un šķiet arī Garajam bija tā klājies pirms
grieķu un latīņu kursu vadības uzņemšanās
Latviešu izglītības biedrības vidusskolās, jo
kad kā viņa nākošie skolnieki pirmo reizi ie-
radāmies stundā, tad sastapām priekšā 40—50
gadus vecu fiziski nogurušu, bālu cilvēku, kas
it kā nesen būtu pārcietis vai nu smagu slimī-
bu, vai citādā ziņā ko smagu pārdzīvojis. To
vēl pastiprināja viņa monotons runas veids
un it kā vienaldzība pret visu, kas apkārt no-
tiek. Sevī noslēdzies, it kā baidīdamies, ka
kāds dziļāk nepieskaņas viņa iekšējai pasaulei,
bet aizvien laipns — tāds viņš bija. Šķita arī,
ka skolā viņš nejutās kā savā elementā, līdzīgi
citiem pedagogiem, neraugoties uz to, ka savu
priekšmetu viņš pārvaldīja perfekti, kas lika

slēgt, ka viņa īstais darba lauks nav praktiskas dabas satiksmē ar cilvēkiem, bet gan nopietnas nodziļināšanās zinātnisks darbs. Pie Fr. Garā fascinēja viņa lielā nosvērtība, smalks gara lepnums, kas norādīja uz to, ka viņš drīzāk lūzīs, nekā lieksies, bet tas viss bija bez ārējā žesta, bez patosa, vislielākā filozofiska miera apdvests.»

Senātors K. V a l t e r s zina stāstīt: Paziņu Fr. Garo jau no studiju laikiem Maskavā, deviņdesmito gadu sākumā. Pāris gadus studējām kopā. Pēc tam biju pazaudējis viņu no acīm līdz gadu simteņa maiņai, kad viņu atkal satiku kā ierēdni tepat latviešu zemē. Pēckaŗa laikā man diezgan bieži bija izdevība vērot viņu kā Zemgales saimnieku.

No studiju gadiem atminos Fr. Garo kā visādā ziņā ļoti atturīgu, nopietnu un darbīgu jaunekli, kuŗš savam studiju priekšmetam nodevās ne tikai augstskolas sienās, bet ar iegūtām zināšanām dalījās uz ārieni. To pierāda viņa līdzdarbība studentu rakstu krājumā «Pūrs». Sabiedrībā viņš maz bija redzams. Piemēram, pie Kr. Valdemāra, Velmes, Krodz-

Sols pie strautiņa «Ilgās» — Fr. Garā parastā atpūtas vieta

nieka, Barona, kur studenti mēdza sapulcēties vakarus pavadīt, neatminos viņu bieži redzējis. Ka Fr. Garajam būtu bijusi ar kādu no studiju biedriem sevišķa draudzība — arī nevaru teikt.

Tādu pat atturīgu un klusu, kāds viņš bija kā students, atradu arī viņu kā ierēdni Jaunjelgavā, kur man kā advokātam nācās bieži būt amata darīšanās miertiesnešu sapulcē. Reiz mūžā satikos ar Fr. Garo viesībās, proti pie pazīstamā bankas direktora Plūmes Jaunjelgavā, kur bija salūgtas redzamākās personas no visas apkārtnes. Arī te tā pati atturība un noslēgtība sevī. Atsauksmes sabiedrībā par Fr. Garo kā par nodokļu inspektoru bija dzirdamas tikai labas. Savus dienesta pienākumus viņš pildīja apzinīgi. Uz šo laiku attiecas arī viņa rakstnieciskā darbība. Grāmatas vajadzēja apgādāt viņam pašam, kas aprija viņa līdzekļus, kuŗi nebija plaši.

Pēc kara Fr. Garo, kuŗš nu jau bija pilnīgi pārgājis privātā dzīvē, sastapu diezgan bieži Rīgā. Bez tiesas vajadzības viņš nevienu nemēdza apmeklēt, bet viņu gadījās vienu otru reizi nejauši sastapt vai nu sēdot apstādījumos,

vai arī vientulībā soļojot pa ielu. Pie zemes darba un pie lauksaimniekošanas nepieradušam Fr. Garajam nebija izdevies savas no tēva mantotās, kaņā nopostītās mājas savest kārtībā, tāpēc viņš bija pasteidzies mājas pārdot, sev iztikšanai atstājot tikai mazu daļu uz lietošanas tiesībām. Neveicās arī ar šīs daļas iznomāšanu. Krievijas laika samazinātā pensija nedeva viņam iespēju kārtīgi dzīvot, bet lai dabūtu rakstnieka pensiju, kāda viņam būtu izdevīgāka, tad, saskaņā ar pensijas noteikumiem, būtu jāatmaksā jau agrāk saņemtā daļa, kādu līdzekļu Fr. Garajam nebija. Neskatoties uz sarežģītajiem materiālajiem apstākļiem, Fr. Garais nesūdzējās par likteni. «Cik tad nu man vajag!» — bija viņa parastais izteiciens.

Jau kādu gadu ar Fr. Garo vairs nebiju saticies.»

Dzejniece A s p a z i j a savas atmiņas par Fr. Garo izsaka šādos izjustos vārdos:

«Cik sāpīgi man bija dzirdēt, ka Garais miris! Tā nav persona vien, bet atmiņas par viņu izsauc domās veselu laikmetu. Tas bija jaunības un ziedu laikmets, pavasaļa pali, kas

toreiz pāršalkoja pār visu Eiropu. Nav taču persona atšķirama no sava laika, bet tā jāņem ar vērtību, ko viņa devusi.

Es gan iepazīnos ar Fr. Garo vēlāk, kad viņš bija jau «Tēvijas» redaktors, un par viņa jaunību nezinu neko. Studējis Maskavā, viņš piederēja pie tā pulciņa, kas grupējās ap jauno strāvu un viņas organu «Dienas Lapa» . . . Kad dienlapnieki, kas no sākuma bija tikai kultūrāla strāva, pārgāja sociāldemokratijā un beidzot visa tauta apvienojās pret carismu, kas nobeidzās ar stiprākā uzvaru pret vājāko, es pazaudēju Garo no acīm. Nedzirdēju par viņu vairs neko un nodomāju, ka viņš pieder pie tiem šautiem, kārtiem un moku kambaņos bendētiem, un pašai caur briesmām ejot viņš man bija zudis no atmiņas.

Kāds brīnums, kad pēc ilga laika sastapu Garo atkal starp dzīvajiem! Neviļus es lasīju «Daugavā» kādu tulkojumu taisni no grieķu valodas. Tik skaistu tulkojumu nebiju atradusi, jo es pati arī protu grieķiski un varu par to spriest. Tuvākas ziņas par Garo dabūju no J. Grīna. Garais gan esot dzīvs un strādājošs,

bet dzīvojot tik bēdīgos apstākļos, ka viņam darbs neesot nemaz lāgā iespējams. Agrāko dienesta laiku apstākļu pārmaiņās viņam nav izdevies ieskaitīt pensijā. Viņš esot bijis tik vairīgs, ka bēdzis no cilvēkiem. Ar mokām J. Grīns viņu atveda pie manis. Cik sāpīga bija šī atkalredzēšanās! Man šķita, ka es šīnī mazā, sakaltušajā vīriņā redzētu pati savas dzīves laikmetu. Nebija jau nekā ko runāt! Asaras tikai sakāpa mums abiem acīs, sirds bija pilna, bet runājām tikai dažus vārdus oficiālā tonī, un tad — šķiršanās uz mūžu. Pēc laika tikai dzirdu, ka viņš miris. — Ak, tā nav miršana, tā ir bojā iešana, lēna nobeigšanās salā un badā, — un tas varēja būt Latvijas lepnums! Pareizi saka Ničše: «In den Motivtafeln des Lebens stehen verzeichnet bloss die Geretteten und nicht die Gestrandeten.»»

Rakstnieks J. Grīns, kuņam kā grāmatu izdevniecības pārstāvim ar Fr. Garo pēdējos gados iznācis diezga bieži satikties grāmatu apgādāšanas lietās, zina pastāstīt sekošo:

«Atminēdamies, ka Aspazija kādās savās atcerēs runā par Fr. Garo kā par jaunības drau-

gu, pie gadījuma atgādināju viņai par Fr. Garā atrašanos un tā ar manu starpniecību viņiem radās izdevība atkal pēc ilgākiem laikiem sastapties. Kad vēlāk Fr. Garajam iejautājos, vai viņš Aspaziju satīcis un ar to izrunājies, Fr. Garais aprauti atteica: «Ak, es sirgstu, es sirgstu!» un par šo atkalredzēšanos neko no teiktu nepaskaidroja.

Sapratu, ka dzīves samalts, ārkārtīgi sensibls cilvēks nav varējis atklāti izrunāties par dziļām jaunības izjūtām.

Fr. Garajam sāpīgi bija tas, ka viņa valodnieka un publicista darbs maz tika ievērots. Viņa klasiķu tulkojumi, kuŗus viņš izdarīja kā liels grieķu valodas pratējs un ar ļoti rūpīgu izvēli, ņemdams to labāko, kas ir klasiskā literatūrā, joprojām palika bez atbalss un tas lieku reizi lika viņam pārbaudīt savas dzīves un savu darbu nozīmi. Var domāt, ka tas viss palīdzēja viņa dzīvi novest pie traģiskā noslēguma.»

Āronu Matīsam, kuŗam gan nav gadījies Fr. Garo pazīt personīgi, ir savā ziņā raksturīgs novērojums par Fr. Garo. Viņam, Āronam, proti vajadzējis koriģēt Fr. Garā ja ne

pašu pirmo, tad vienu no pašiem pirmajiem literāriskajiem darbiem — Šekspira Hamletu, kas ir nodrukāts «Pūrā» 1891. gadā. Šis krājums tika drukāts P. Bisenieka spiestuvē Rīgā. Gadījies tā, ka Fr. Garais ar savu manuskriptu bijis nokavējies, viņa rakstu vajadzējis rediģēt pašā spiestuvē un šis darbs bijis jādara Āronu Matīsam, kuŗš tanī laikā jau strādāja «Dienas Lapas» redakcijā. Lai gan tas bija Fr. Garā kā literāriska iesācēja darbs, viņš tomēr bijis tik rūpīgi izstrādāts un tik labi uzrakstīts, ka tur redaktoram nebijis nekā ko grozīt — ne pielikt, ne atņemt. Tas liecina par Fr. Garā nopietnību un rūpību literāriskā darbā, kāda viņam piemita no sākuma līdz beigām.

Jau agrāk minētais Jūlijs Krūmiņš, Rīgas pilsētas IX bibliotēkas pārzinis, kuŗam ar Fr. Garo pēdējos gados gadījās biežāk satīties literāriskā mūzeja lietās (abi bija viena pagasta ļaudis), savās atmiņās stāsta:

«Tikai nevienu netraucēt, tikai nevienu neaizskārt, tikai nevienam nedarīt pāri! — Tāds bija Fricis Garais savās domās un darbos sava mūža pēdējos gados, kad viņu pazinu. Kautrīgs

un pārāk smalkjūtīgs, līdz pedantismam. Bēga no cilvēkiem, nolīda kā kurmis alā un tikai strādāja un strādāja. Krājās rokraksts pie rokraksta. Bet nebija naudas, nodrukāt nevarēja. Nesa savus rokrakstus uz Valsts bibliotēku un nodeva uzglabāšanā.

Teicu, lai griežas pie Kultūras fonda.

«Gan jau kādreiz! Negribas apgūtīnāt. Viņi man palīdzēja nodrukāt «Peloponesiešu karu».

Priecājās kā bērns, kad bija izlasījis avīzē, ka viņam piesprieda rakstnieka pensija — Ls 142,— mēnesī.

«Nu varēs samaksāt parādus! Varēs mierīgi strādāt.»

Bet brīnišķīgi ir pasaules likteņi: simts četrdesmit divu latu vietā Fricis Garais saņēma tikai četrdesmit latus!

Par dzīvokli un uzturu jāmaksā piecdesmit lati. Par malku vēl atsevišķi. Rūgti un smagi ir katru mēnesi lūgt, lai iztrūkumu uzgaida.

Bet jāmēģina sisties cauri. Sarakstīta grieķu filozofijas vēsture. «Ja to nodrukās, da-

Rudens lapas klāj kapu . . .
(Fr. Garā atdusas vieta priekšplānā, bez krusta.)

būšu honorāru, samaksāšu parādus un varēšu mierīgi strādāt.»

Ansis Gulbis bija ar mieru nodrukāt, bet vispirms lai dabūnot no Kultūras fonda pabalstu. Kultūras fonds bija ar mieru pabalstu dot, bet vispirms jādabū no augstskolas zinātniekiem atsauksme, vai darbs ir pabalsta vērts.

Sāka gaidīt. Sāka nomākt atkal šaubas un nemiers. Sejā ieradās grumbas. Cerības zuda ar katru mēnesi.

Mierināju un drošināju, ka atsauksme būs laba un pozitīva, ka visi darbinieki ļoti aizņemti, ka tikai vēl mazu druciņu jāpaciešas.

Pēdējo reizi, kad Fricis Garais bija pie manis, š. g. marta mēneša beigās, viņš bija sagrauzts un saguris, bez cerībām, bez ticības. Parādi krājās, bet izredzes tos samaksāt — nekādas!

Pagāja divas stundas smagā sarunā. Tikai ar lielu piespiešanos panācu, ka Fricis Garais aizgāja no manis apskaidrotu seju un cerēja, ka viss būs atkal labi . . .

Gausi vilkās nedēļa pēc nedēļas. Ar varu uzspiestās cerības sāka bālēt.

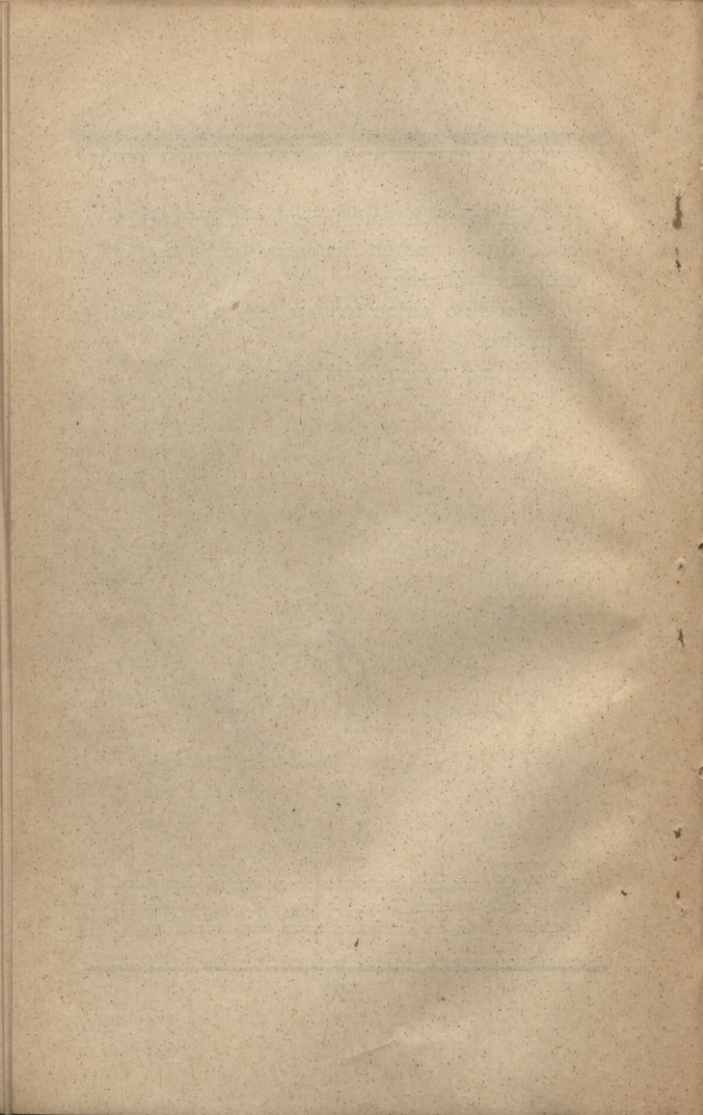
Vēl pēdējais mēģinājums. Vēl pēdējo reizi Rīgā — varbūt, ka šoreiz būs! Bet atsauksmes vēl nebija.

Nobālušo cerību atliekas izgaisa. Sagrāba izmisums.

Un tad nāca mūžīgā nakts . . .»*)

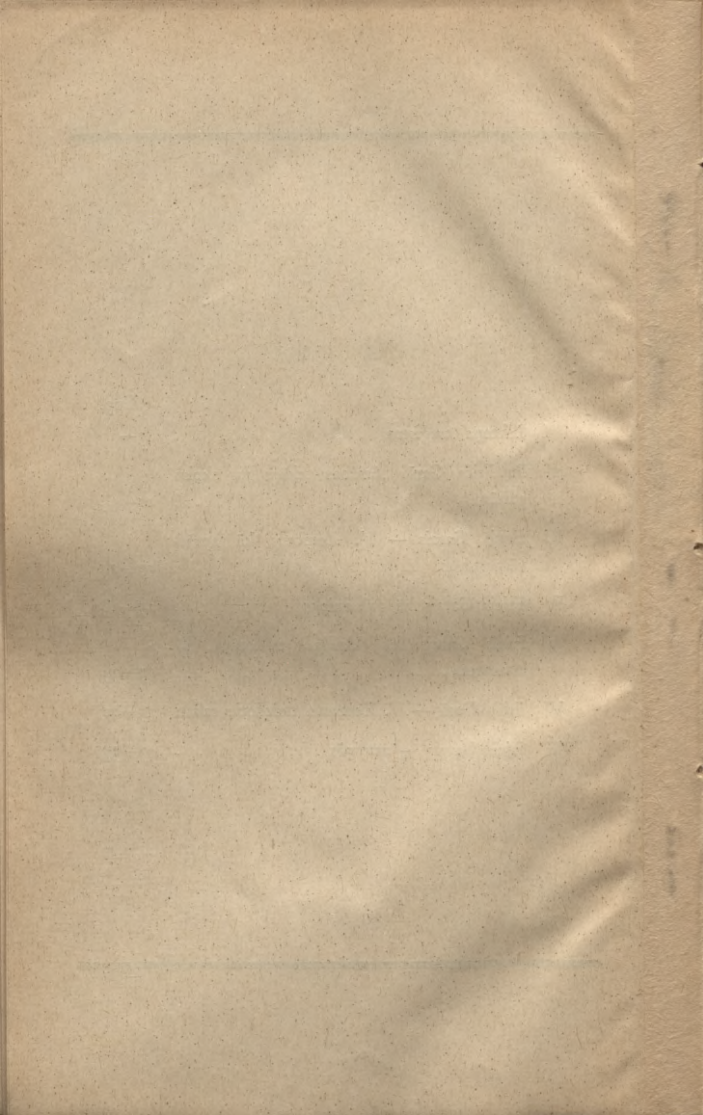

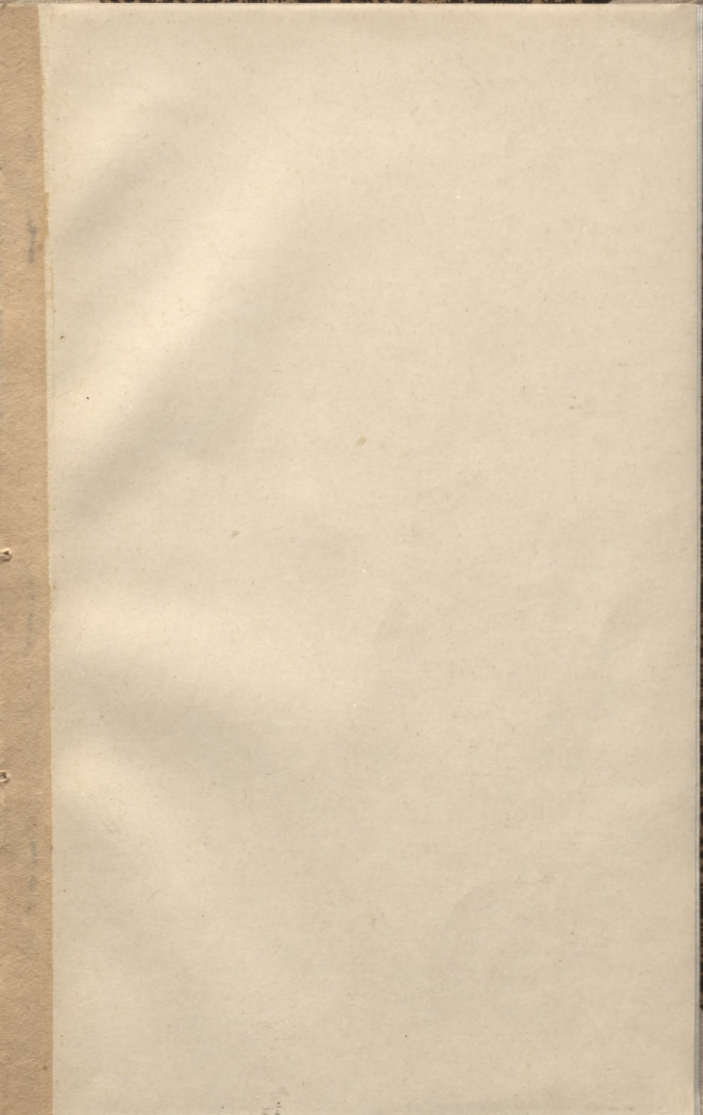
*) Cik zināms, augstskolas š. g. oktobrī dotais atziņums skan autoram labvēlīgi: Fr. Garā darba «Grieķu filozofija» izdošana Kultūras fondam būtu atbalstāma.

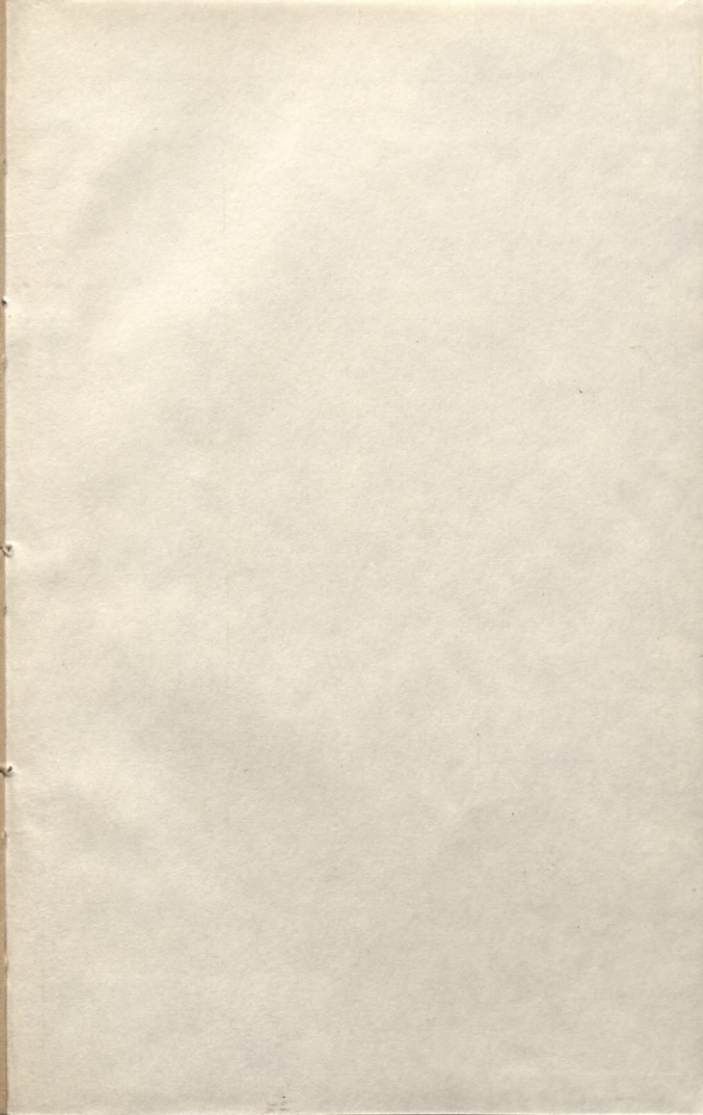
S A T U R S.

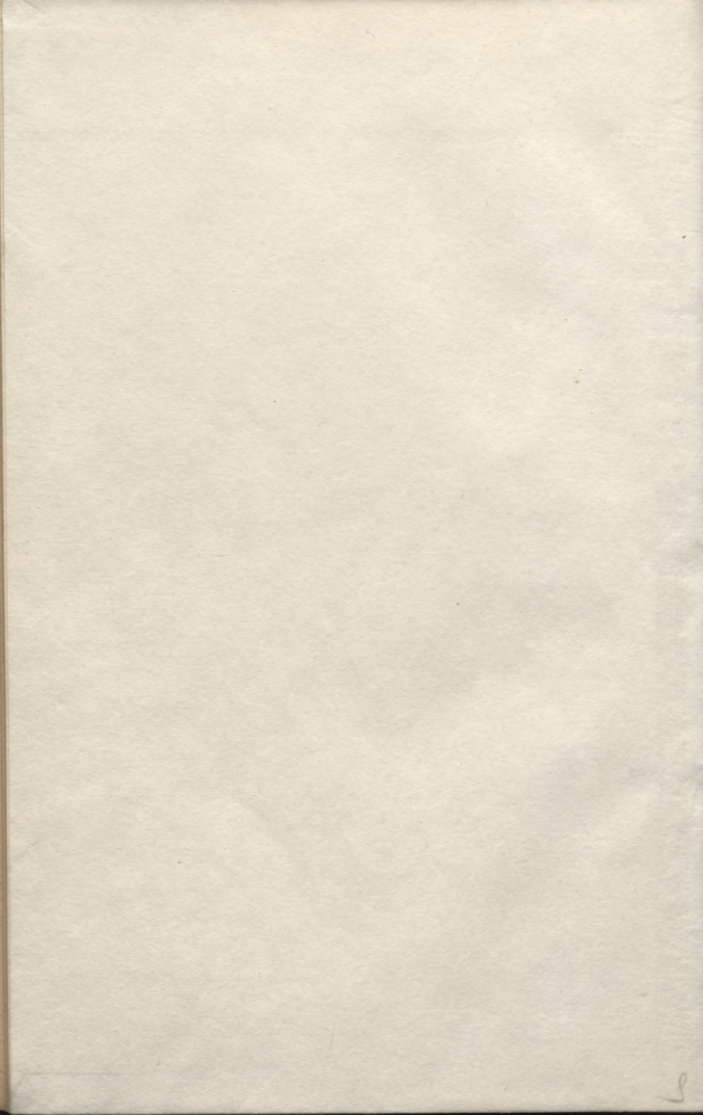
	Lpp.
I Likteņa traģisms	3—10
II Pa Friča Garā bērnības tekām un skolas gaitām	11—15
III Fricis Garais — V. Zemcevs kā agrār- vēsturnieks	17—24
IV Fricis Garais kā valodnieks	25—28
V Fricis Garais kā klasiķu tulkotājs un interpret	29—33
VI Friča Garā — V. Zemceva neizdotie raksti	35—42
VII Fricis Garais — atmiņās	43—57

[Rb. - 50]

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309035200